

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В СТРУКТУРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Сучасна психологічна наука розглядає інформаційну культуру як спосіб мислення та життєдіяльності, що забезпечує психологічну, соціальну та економічну екологічність. Оскільки формування особистості відбувається в соціокультурному просторі, де поряд з такими інститутами соціалізації, як сім'я і школа, суттєва роль належить засобам масової інформації з їх неоднозначним впливом на свідомість підростаючого покоління, то важливим засобом запобігання деструктивності цих впливів є критичне мислення – як одна з ключових складових інформаційної культури.

Здатність критично, творчо і креативно мислити, саморегуляція, постійна самоосвіта та гарні комунікативні навички можуть забезпечити соціальну адаптацію та гарантувати безпечну діяльність у сучасному інформаційному середовищі. Критичне мислення постає як актуальний та важливий інструмент успішної діяльності. Лише цей розумовий інструмент у змозі допомогти людині зорієнтуватися в розмаїтті сучасної інформації, яка постійно оновлюється, і спрямувати свої зусилля на пошук найнеобхіднішого. Засновник Інституту Критичного мислення М. Ліпман визначав критичне мислення як кваліфіковане, відповідальне мислення, що виносить правильні судження, тому що засноване на критеріях, які гарантують особистісне зростання, посилення інформаційної компетентності з урахуванням контексту. М. Ліпман започаткував практику навчання критичного мислення і пов'язував необхідність такого навчання із тим, що демократичне суспільство потребує розумних громадян, а не просто раціональних [1].

В цьому контексті важливим завданням сучасної школи бачиться підготовка учнів до життєдіяльності та самореалізації в постінформаційному суспільстві, що потребує навичок пошуку та систематизації інформації з різних джерел з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, її критичного переосмислення та вмілого застосування нового мисленнєвого продукту. Старшокласникам необхідно сформувати усвідомлення сутності та навички критичного мислення, яке спрямоване на розширення меж пізнання, а не на відображення його через творчість або логіку. Слід також навчити їх орієнтуватися в інформації, щоб захистити від її деструктивного впливу на загальні рішення та на формування сприйняття картини світу. Саме захист від цього впливу на формування світосприйняття старшокласників вимагає критичного вибору раціональних способів діяльності, оцінки ситуацій, методів вирішення проблем і оцінювання інформації та високого рівня інформаційної культури в цілому [2; 3; 4].

Критичне мислення – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих та незалежних рішень. Критичне мислення – це

формулювання суджень відносно правдивості та реальності заяв або відповідей щодо розв'язання проблем. На думку С. Терно, основне призначення критичного мислення – саме розв'язання проблем (завдань), а головним результатом цього є судження. Психологічно критичне мислення ґрунтується на прагненні до творчого пошуку, жадобі до знань. Найсуттєвішою рисою такого мислення є високий ступінь усвідомленості власних розумових дій, пильна увага до них. Так С. Терно виділяє такі властивості критичного мислення:

- 1) усвідомленість;
- 2) самостійність;
- 3) рефлексивність (самоаналіз);
- 4) цілеспрямованість;
- 5) обґрунтованість;
- 6) контрольованість;
- 7) самоорганізованість [6].

Наприклад, Р. Пол, Е. Бінкер, Е. Мартін і К. Едамсон акцентують увагу на трьох основних показниках критичного мислення – афективному, макрокогнітивному та мікрокогнітивному [5].

Оскільки оволодіння старшокласниками стратегіями і навичками критичного мислення та формування необхідних для цього поведінкових та особистісних рис безпосередньо пов'язані з освітнім процесом, то на думку психолога Д. Халперн освіта має забезпечити формування в учнів умінь швидко орієнтуватися у зростаючому потоці інформації та осмислювати і застосовувати отриману інформацію, підвищуючи тим самим рівень інформаційної культури старшокласників [7]. Формування цих умінь може здійснюватися через впровадження медіаосвіти та інтерактивних технологій критичного мислення [8].

Технології розвитку критичного мислення досліджують українські вчені О. Баришполець, О. Ліщинська, Л. Найдьонова, О. Петрунко та інші. Аналіз їх праць дозволяє стверджувати, що критично мислячий старшокласник здатний оцінювати інформацію, аргументувати свою точку зору, керуючись не тільки логікою, але й суттю даної інформації, може виділяти в інформаційному тексті протиріччя та типи структур, які він містить, ситуативно інтерпретувати інформацію. Такий учень впевнено працює з різними типами інформації, ефективно використовує різноманітні інформаційні ресурси. Він активно взаємодіє в інформаційному просторі, адекватно сприймає співіснування різних поглядів, що не протирічають загальнолюдським цінностям.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що критичне мислення є одним з ключових компонентів інформаційної культури старшокласників, що забезпечує здатність поетапно аналізувати інформацію та логічно аргументувати її зміст і форму, самостійність і незалежність мислення від існуючих стереотипів, формування особистого ставлення до будь-якої інформації та ситуацій в цілому.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні та виборі психолого-діагностичного інструментарію, який дає змогу оцінити рівень сформованості критичного мислення, як важливої складової в структурі

цілісної системи інформаційної культури старшокласників та створення на основі цих досліджень нових сучасних адаптованих методик розвитку критичного мислення.

Список використаних джерел:

1. Ліпман М. Чим може бути критичне мислення / М. Ліпман // Вісник програм шкільних обмінів. – 2006. – №27.
2. Ліщинська О. Модель здорової соціальної взаємодії в інформаційному просторі / О.Ліщинська // Соціальна психологія. – 2005.– № 6. – С. 105 – 109.
3. Медіа-культура особистості: соціально-психологічний підхід / За ред. Л. А. Найдьоновой, О. Т. Барішпольця. – К: Міленіум, 2009. – 440 с.
4. Петрунько О. В. Діти і медіа: Соціалізація в агресивному медіасередовищі: Монографія. – 2-ге видання. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. – 480 с.
5. Пол Р., Бінкер Е., Мартін Е., Едамсон К. 35 стратегій розвитку критичного мислення – Режим доступу: <http://www.criticalthinking.org/pages/strategy-list-35-dimensions-of-critical-thought/466>
6. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) / С. О. Терно : [посібник для вчителя]. — Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. — 105 с.
7. Халперн Д. Психология критического мышления. – СПб: Питер, 2000.
8. Шабанова А. В., Сингаївська І. В. Критичне мислення як фактор адекватного сприйняття впливів ЗМІ / Актуальні питання сучасної науки та практики: матеріали Науково-практичної конференції – К.: Університет «КРОК», 2018. – С. 580–582.